

QADIN BOKSUNUN YARANMASI, İNKİŞAFI, AZƏRBAYCANDA İNKİŞAF MƏRHƏLƏSİ

dos. əvəzi V.M. Vəliyev^{1a}, B.R. Səlimzadə^{1b}, R.K. Yaqnəliyev^{1c}, F.Ş. Babayev^{1d}

¹ *Azərbaycan Dövlət Bədən Tərbiyəsi və İdman Akademiyası*

^a yahid.valiyev@sport.edu.az, orcid.org/0009-0009-7566-6185

^b baba-ali.salimzada2021@sport.edu.az, orcid.org/0009-0001-7159-9167

^c ramiz.yagnaliyev@sport.edu.az, orcid.org/0009-0005-7159-9167

^d famil.babayev@sport.edu.az, orcid.org/0009-0001-4042-8090

Nəşr tarixi

Qəbul edilib: 29 yanvar 2024

Dərc olunub: 25 mart 2024

© 2021 ADBTİA Bütün hüquqlar qorunur

Annotasiya. Qadın boksunun zəngin tarixi və inkişaf yolu var. Bu illər ərzində texnikalar, strategiyalar və taktikalar əhəmiyyətli inkişafı müşahidə olunub. 18-ci əsrin əvvəllərində Londonda qadınların boks döyüşlərində mübarizə apardıqları müşahidə olunub. Ancaq 1900-cü illərə qədər qadın boksuna maraq az idi, qadınların bu cür travmaları çox olan idman növlərində iştirakına qarşı ictimai normalar və qaydalar səbəbindən hələ də şübhə altında olsa da, bir qədər inkişaf yolu keçmişdir. Qadın boks 1970 və 1980-ci illərdə kölgədən çıxmağa başladı, 2023-cü il IBA Qadınlar arasında Boks üzrə Dünya Çempionatı 15-26 mart 2023-cü il tarixlərində Hindistanın Yeni Dehli şəhərində keçirilən çempionatların. Hindistan 2006-cı ildən sonra ilk dəfə medal sıralamasında birinci olub. Azərbaycan qadın boksunun inkişafı, Aynur Rzayevanın Azərbaycan qadın boksuna qazanılan nailiyyətləri.

Açar sözlər: *boks, dünya çempionatı, çəki dərəcələri, boks məktəbi, mükafatçıların statistikas, qadın boks, boksçuları, medallar.*

Qadın boksunun zəngin tarixi var. Bu illər ərzində texnikalar, strategiyalar və taktikaların əhəmiyyətli inkişafı müşahidə olunub. Əvvəlcə cəmiyyətin müqaviməti ilə üzləşən qadın boks, sonralar olimpiadalarda tanınan idman növünə çevrilərək və idmançıların qlobal şöhrət qazandığını, ümumi qəbula doğru mübarizə apardığını görə bilirik.

Tarixə nəzər salsaq: Qadın boksunu 18-

ci əsrin əvvəllərində Londonda qadınların boks döyüşlərində mübarizə apardıqları müşahidə olunub. Ancaq 1900-cü illərə qədər qadın boksuna maraq az idi, qadınların bu cür travmaları çox olan idman növlərində iştirakına qarşı ictimai normalar və qaydalar səbəbindən hələ də şübhə altında olsa da, bir qədər inkişaf yolu keçmişdir. Qadın boks 1970 və 1980-ci illərdə kölgədən çıxmağa başladı. Barbara Buttrick kimi Qadın boksçular, boksda gender normalarına qarşı mübarizədə liderlik etdilər.

1998-ci ildə Böyük Britaniyanın Boks üzrə Nəzarət Şurası nəhayət qadın boksuna icazə verdikdə mühüm irəliləyiş qeyd olundu ki, bu da qlobal tanınmağa zəmin yaratmağa kömək etdi. Qadın boksunun 2012-ci il London Olimpiadasına daxil edilməsi idmanın rəsmi qəbulunu simvolizə edən və qadın boksçuların dünya səhnəsində öz bacarıqlarını nümayiş etdirmələri üçün əlamətdar məqam idi. Texnikalar və strategiyalar haqqında [4].

Qadın boks kişi boksuna bənzər geniş texnika və strategiyaları əhatə edir. Boksçular rəqiblərini üstələmək və üstələmək üçün zərbələr, yandan zərbələr, düz və altdan zərbələrdən istifadə edirlər. Müdafiələrdə kişi boksunda olduğu kimi, yayınmaq və əyilmək kimi müdafiə üsulları yumruqlardan çıxmaq və əks-hücumların qurulması üçün çox vacibdir. Qadın boks üçün məşq sürət, çeviklik, güc və dözümlülüyü inkişafı döyüşdə mübarizə aparmaq üçün vacibdir. Qadın boksçular tez-tez üstünlük əldə etmək üçün sürət və dəqiqlikdən istifadə edərək yüksək həcmli zərbələr və kombinasiyalar hazırlamağa diqqət yetirirlər. Strategiya əsas rol oynayır, boksçular zəif tərəflərdən istifadə etmək və döyüşün ortasında mübarizədə üstünlük qazanmaq üçün rəqiblə-

rini öyrənirlər. Çempionlar və Görkəmli şəxsiyyətlər

Bu illər ərzində qadın boksunda idmanın simvolu olmuş bir neçə çempion görülmüşdür buna misal olaraq. Christy Martin: "Kömür Mədəninin Qızı" kimi tanınan Martin, 1990-cı illərdə idmana əhəmiyyətli diqqət yetirərək qadın boksunun inkişafında rolu olmuşdur.

Laila Əli: Məhəmməd Əlinin qızı, Leyla Əli idmanda əhəmiyyətli təsir bağışladı, məğlubluqsuz döyüş reytingi ilə yaddaşlarda qalmaqı bacardı. Qadın boksunda güc və yenilməzlik simvoluna çevrildi. Cecilia Brakhus Öz çəki dərəcəsinə eyni vaxtda dörd əsas boks tituluna sahib olan ilk qadın, Brakhus ağır çəki dərəcəsinə lider olmuşdur [2].

Katie Taylor: Olimpiya qızıl medalı və fərqli çəki dərəcələrində peşəkar dünya titul-ları ilə şöhrət qazanmış irlandiyalı boksçu. Taylor müstəsna bacarığı ilə tanınır və Avropada və dünyada qadın boksunun populyarlaşdırılmasında əhəmiyyətli bir idmançı olmuşdur.

Klaressa Şilds: İki dəfə Olimpiya qızıl medalını sahib olaraq çempion adını qazanmışdır. Şilds həm də peşəkar döyüşlərdə iki çəki dərəcəsinə şəksiz kəmər müdafiə edərək öz titulu qorumaqla tarix yazmışdır. Onun nailiyyətləri bir çox maneələri aşaraq, qadın boksunda yeni rekordlara imza atdı [1].

Qadın Boksunun Gələcəyi haqqında. Qadın boksunun gələcəyi dinamik şəkildə artır, artan populyarlıq və qadın boksçular üçün daha çox imkanlar perspektivli görünür. İdman inkişaf etməyə davam edir, yeni istedadlar meydana çıxır. İdmançılar öz mübarlik və bacarıqlarını görə layiq olduqları tanınma və hörməti qadın boksçular qazanır. Bizim dövrdə peşəkar idman növü kimi möhkəm şəkildə təməli qurulmuşdur. Qadın boksunun inkişafı davam etdikcə, məşq texnikalarında, yarış strategiyalarında və idmançıların inkişafında daha da irəliləyişlər görəcəyimiz gözlənilir. Bu idman növünün Olimpiadalara və digər böyük yarışlara daxil edilməsi artıq onun gələcəyi üçün möhkəm zəmin yaratdı, yeni nəsil çempionlar vəd etdi və saysız-hesabsız gənc qadınları əlcəklərini bağlayıb rinqə çıxmağa ruhlandırdı. 2023-cü il IBA Qadınlar arasında Boks

üzrə Dünya Çempionatı 15-26 mart 2023-cü il tarixlərində Hindistanın Yeni Dehli şəhərində keçirilən çempionatların 13-cü buraxılışı idi. Hindistan 2006-cı ildən sonra ilk dəfə medal sıralamasında birinci olub. Medal qalibləri pul mükafatı ilə təltif olundular; qızıl medalçılar 100 min dollar, gümüş medalçılar 50 min dollar, bürünc medalçılar isə 25 min dollar qazanır. Ümumi mükafat fondu 2, 4 milyon dollar təşkil edib. Rusiyanın Ukraynanı işğal etməsi fonunda Rusiya və Belarus idmançılarının iştirakı ilə bu tədbir bir çox dövlətlər tərəfindən boykot edilib [3].

2022-ci ilin iyun ayında Beynəlxalq Olimpiya Komitəsi (BOK) "maliyyə, idarəetmə, etika, hakimlik və hakimlik sahələrində davam edən qanun pozuntuları" səbəbindən Beynəlxalq Boks Assosiasiyasının (IBA) turniri keçirmək və təşkil etmək hüquqlarını qadağan etdi. [3] Beləliklə, BOK-un icraçı şurası Paris 2024 üçün yeni kvalifikasiya sistemini yaratdı və ratifikasiya etdi ki, bu da boksçuların qitə miqyaslı multi-idman yarışları vasitəsilə kvota yerlərini əldə etməsinə şəhidlik edəcək və prosesin mürəkkəbliyini azaldacaq. Kvalifikasiya dövrü 2023-cü il mövsümünün ortalarında beş regional multi-idman yarışında (Qana, Akkrada

2023 Afrika Oyunları; 2022-ci ildə Hançjou, Çin Asiya Oyunları; 2023-cü ildə Polşada Avropa Oyunları; 2023-cü ildə Honiara, Solomon adalarında Sakit Okean Oyunları) başlayır. 2023-cü ildə Santyaqoda, Çilidə keçiriləcək Pan Amerika Oyunları), hər çəki kateqoriyasında ən yüksək reytingli boksçuların müəyyən sayına cəmi 139 yer verəcəyi qitə miqyaslı seçmə görüşlər kimi təqdim ediləcək. Bu səbəblərə görə bu turnir Olimpiya Oyunlarına kvota vermir.

Aynur Rzayeva 2014-cü ilin 31 may-8 iyununda Rumıniyanın Buxarest şəhərində baş tutan Avropa Çempionatında mübarizə apardı. Rzayeva 1/4 final mərhələsi çərçivəsində baş tutan görüşdə Macarıstan nümayəndəsi Petra Szatmari ilə üz-üzə gəldi və rəqibinə 0:3 hesabı ilə məğlub oldu. Daha sonra Aynur Rzayeva 2014-cü ilin 16–24 noyabrında Cənubi Koreyanın Jeju şəhərində baş tutan Dünya Çempionatında çıxış elədi. Rzayeva 1/8 final

mərhələsi çərçivəsində baş tutan görüşdə Rusiya nümayəndəsi Zemfira Məhəmmədaliyevaya məğlub oldu (TKO) və mübarizəsini dayandırdı. Aynur Rzayeva 2016-cı ilin 18–28 mayında Qazaxıstanın Astana şəhərində baş tutan Dünya Çempionatında da mübarizə apardı. Rzayeva 1/8 final mərhələsində Hindistan təmsilçisi Sema Puniaya məğlub oldu (0:3) və turniri medalsız başa vurdu. Daha sonra Aynur Rzayeva 2016-cı ilin 15–24 noyabrında.

Bolqarıstanın Sofiya şəhərində baş tutan Avropa Çempionatında çıxış elədi. Rzayeva 1/4 final mərhələsində Ukrayna nümayəndəsi İrina Vinniyə qalib gəlsə də (TKO), 1/2 final mərhələsində Rusiya təmsilçisi Zemfira Məhəmmədaliyevaya məğlub oldu (0:3) və Avropa Çempionatının bürünc medalına sahib oldu. COVID-19 pandemiyasına görə əvvəl 2020-ci ilin martında Birləşmiş Krallıqda, sonra isə 2021-ci ilin iyununda Fransada baş tutan Avropa Olimpiya Təsnifat Turnirində mübarizə

aparan Aynur Rzayeva, turnirin 1/8 final mərhələsində Polşa nümayəndəsi Yelizabieta Voyçiya məğlub oldu (0:5) və mübarizəsini dayandırdı. Aynur Rzayeva 2022-ci ildə Monteneqronun Budva şəhərində baş tutan Avropa Çempionatında çıxış elədi. Rzayeva 1/2 final mərhələsində Moldova nümayəndəsi Darya Kozoreza qalib gəlsə də (4:1), final görüşündə Ukrayna təmsilçisi Mariya Lovçinshaya məğlub oldu (1:4) və Avropa Çempionatının gümüş medalına sahib oldu. Daha sonra Aynur Rzayeva 2023-cü ilin 16-26 martında Hindistanın Yeni Dehli şəhərində baş tutan Dünya Çempionatında mübarizə apardı. Rzayeva 1/4 final mərhələsində Yeni Zelandiya nümayəndəsi Seline Li-Loya qalib gəlsə də (5:0), 1/2 final mərhələsində Qazaxıstan təmsilçisi Ləzzət Kunqeybayevaya məğlub oldu (0:5) və Dünya Çempionatının bürünc medalına sahib oldu [5].

Aynur Rzayevanın Azərbaycan qadın boksuna qazanılan nailiyyətləri.

Sıra	İl	Yarış	Ölkə sahibi	Nəticə
1	2016	Avropa çempionatı	Bolqarıstan	Bürünc
2	2022	Avropa çempionatı	Monteneqro	Gümüş
3	2023	Dünya çempionatı	Hindistan	Bürünc

ƏDƏBİYYAT

1. Əbiyev Q.Ş., Cəbrayilov Q.M. *Boks yarışlarının təşkili, keçirilməsi və qaydaları*. Dərs vəsaiti, Bakı, 2016.
2. Александров Ю.М. *Прочность и вариативность двигательного навыка как факторы повышения спортивного мастерства*. Ю.М. Александров, И.С. Колесник // Там же. 2013, № 4(29), с. 25-31 ; То же [Электронный ресурс]. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/prochnost-i-variativnost-dvigatel'nogo-navy-ka-kak-factory-povysheniya-sportivnogo-masterstva> (26. 02. 2017).
3. Quliyev D.Q. *İdman Akademiyası Olimpiya Oyunlarında*. Monoqrafiya. Bakı, 2021.
4. *Elektron resurslar*: www.abf.az, www.iba.sport.com
5. Фишева А.А. *История советского бокса: от дискриминации к пропаганде*. Реформы в повседневной жизни населения России: история и современность: материалы междунар. конф. 2020, с. 94-99. Электрон. копия доступна на сайте науч. электрон. б-ки eLibrary. URL: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=42638613> (дата обращения: 29. 10. 2021).

ВОЗНИКНОВЕНИЕ, ЭТАП РАЗВИТИЯ ЖЕНСКОГО БОКСА В АЗЕРБАЙДЖАНЕ

В.М. Валиев^{1a}, Б.Р. Салимзаде^{1b}, Р.К. Ягналиев^{1c}, Ф.Ш. Бабаев^{1d}

¹Азербайджанская Государственная Академия Физической Культуры и Спорта

^a vahid.valiyev@sport.edu.az, orcid.org/0009-0009-7566-6185

^b baba-ali.salimzada2021@sport.edu.az, orcid.org/0009-0001-7159-9167

^c ramiz.yagnaliyev@sport.edu.az, orcid.org/0009-0005-7159-9167

^d famil.babayev@sport.edu.az, orcid.org/0009-0001-4042-8090

Аннотация. Женский бокс имеет богатую историю, и за прошедшие годы он претерпел значительные изменения в технике, стратегии и признании чемпионов. Женский бокс зародился в Лондоне начала 18 века, где женщины участвовали в боях за приз. Однако только в 1900-х годах женский бокс начал приобретать некоторую известность, хотя и все еще оставался вне поля зрения из-за социальных норм и правил, запрещающих участие женщин в таких видах спорта. Этот вид спорта начал выходить из тени в 1970-х и 1980-х годах.

Чемпионат мира по боксу среди женщин ИВА 2023 года стал 13-м чемпионатом, проходившим с 15 по 26 марта 2023 года в Нью-Дели, Индия. Впервые с 2006 года Индия заняла первое место в медальном зачете. Развитие азербайджанского женского бокса, достижения Айнур Рзаевой в азербайджанском женском боксе.

Ключевые слова: бокс, чемпионат мира, весовые категории, школа бокса, статистика призеров, Женский бокс, боксеры, медали.

THE EMERGENCE, DEVELOPMENT, STAGE OF DEVELOPMENT OF WOMEN'S BOXING IN AZERBAIJAN

V.M. Valiyev^{1a}, B.R. Salimzade^{1b}, R.K. Yagnaliyev^{1c}, F.Sh. Babayev^{1d}

¹Azerbaijan State Academy of Physical Education and Sport

^a vahid.valiyev@sport.edu.az, orcid.org/0009-0009-7566-6185

^b baba-ali.salimzada2021@sport.edu.az, orcid.org/0009-0001-7159-9167

^c ramiz.yagnaliyev@sport.edu.az, orcid.org/0009-0005-7159-9167

^d famil.babayev@sport.edu.az, orcid.org/0009-0001-4042-8090

Annotation. Women's boxing has a rich history and over the years has seen significant developments in techniques, strategies and champion recognition. Women's boxing can be traced back to early 18th century London where women participated in prize fights. However, it wasn't until the 1900s that women's boxing began to gain some visibility, albeit still under the radar due to societal norms and regulations against women participating in such sports. The sport began to emerge from the shadows in the 1970s and 1980s, the 2023

IBA Women's World Boxing Championships was the 13th edition of the championships held from 15 to 26 March 2023 in New Delhi, India. For the first time since 2006, India was the first in the medal ranking. Development of Azerbaijani women's boxing, Aynur Rzayeva's achievements in Azerbaijani women's boxing.

Keywords: boxing, World Championship, weight classes, boxing school, prize winners statistics, women's boxing, boxers, medals.